

EMOTSIONAL NUTQDA LEKSIK BIRLIKLARNI ISHLATLISH
STRUKTURASI.

A'zamova Gulasal Sodiq qizi

*Farg'ona davlat universiteti chet tillari kafedrası v.b.dotsenti
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

gulasalazamova91@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-6852-5087

Annotatsiya: Mazkur maqolada emotsional komponentning mavjudligi yoki yo'qligi nuqtai nazaridan leksik birliklarni quyidagi guruhlariga bo'lish mumkinligi haqida so'z yuritadi: Masalan: salbiy, neytral va ijobiy. Aksariyat hollarda leksik birliklarning pragmatik ma'no turlari o'rtasidagi yaqin munosabatni kuzatishimiz mumkinligi tahlil qilingan

Kalit so'zlar: kognitiv, emotsiya, leksik, tushuncha, nutq, salbiy, neytral, stilistik, his, pragmatik, kommunikativ, assosiativ, model, diskursiv.

Emotsional komponentning mavjudligi yoki yo'qligi nuqtai nazaridan leksik birliklarni quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin: salbiy, neytral va ijobiy. Aksariyat hollarda leksik birliklarning pragmatik ma'no turlari o'rtasidagi yaqin munosabatni kuzatishimiz mumkin. Misol uchun, kundalik-so'zlashuv janrida ishlatilishi mumkin ma'lum bir so'z, moslashuvchan bo'lib ijobiy yoki salbiy emotiv ma'no kasb etishi mumkin.

Tilshunoslar pragmatik ma'nolarning bu uch turi bilan bir qatorda so'zlovchining ayniqsa, tinglovchining gapda bildirilgan ma'lumotlarga nisbatan turli darajada xabardorligi tufayli gap strukturasidagi til elementlarining to'rtinchi turi – "kommunikativ yuklamasi"ni ham ajratib ko'rsatadilar". Har bir jumlada so'zlovchi va tinglovchi gap tarkibida ma'lum o'ringa ega bo'lgan mavjud yoki yangi (mavzu va rema)ni ongli ravishda ajratib olishadi.

Pragmatik ma'no kommunikativ vaziyat ishtirokchilarining shu vaziyatga bo'lgan munosabati bilan belgilanadi. Bunday vaziyatlarda tarjimonning gapning "kommunikativ bo'linmasi"ni to'g'ri yetkazishi g'oyat muhimdir, chunki bu tarjimaning ekvivalentligini belgilaydi.

Demak, pragmatik ma'nolarning turli tillardagi nomuvofiqligi ko'pincha ma'noning bir qismi yo'qolib ketishiga olib keladi, odatda bunga tarjimonning leksik birliklarni stilistik va hissiy jihatdan neytral so'zlar bilan almashtirishga qaror qilishi sabab bo'ladi. Biroq, agar neytrallash keng tarqalgan bo'lsa va ma'lum darajada muqarrar bo'lsa, unda stilistik jihatdan neytral so'z pragmatik jihatdan belgilangan so'z bilan almashtiriladi va tarjimon kompensatsion yoki tavsiflovchi tarjimadan tashqari barcha holatlarda qabul qilinishi mumkin emas. Kompetensiya natijasida tarjimada pragmatik ma'nolar boshqa vositalar va matnning boshqa o'rinlarida ifodalanishi mumkin. So'zning emotsional-baholovchi mazmunini yetkazishga kelsak, birinchi navbatda, u butun jumlani qamrab oladimi yoki

ma'lum bir so'z doirasidan tashqariga chiqmaydimi shuni aniqlash lozim. Birinchi holda, emotsional-baholovchi mazmunini umumiy uzatish mumkin, ikkinchisida esa emotsional komponentni leksik birlikda saqlash shartdir. Hissiy komponentni uzatish manba tilidagi so'zlarning assosiativ xususiyatlari va tarjima tili bir-biriga mos kelganda eng oson amalga oshiriladi, agar bu komponentlar birbiriga mos kelmasa, qiyinroq bo'ladi. Manba tilida ijobiy ma'noga ega bo'lgan so'z esa tarjima tilida salbiy qabul qilinadi. Bu holda olingan so'z ma'nosining ko'chishi kommunikativ adekvatlikni saqlagan holda leksik yo'qotishlardan o'tishi mumkin. Demak, his-tuyg'ularning mohiyatini, inson hayotidagi rolini tushunish, ushbu hissiyotlarini ifodalashi uchun maxsus leksika qatlami o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Emotsional nutq inson muloqotining eng murakkab va ko'p qirrali shakllaridan biridir. Bunday nutq nafaqat axborotni yetkazish vositasi, balki shaxsiy his-tuyg'ular, kayfiyat, ijtimoiy munosabatlar va qadriyatlarni ifodalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Lingvokognitiv model bu jarayonni yanada chuqurroq anglashga yordam beradigan ilmiy asosdir. Mazkur model yordamida nutq jarayonida yuzaga keladigan emotsional ko'rinishlarning leksik, sintaktik, fonetik va kontekstual jihatlarini tahlil qilinadi va ular orqali inson miyasida kechadigan kognitiv jarayonlar o'rganiladi.

Emotsional nutqni lingvokognitiv nuqtai nazardan tahlil qilish, nutqiy hodisalarni ko'p jihatlama o'rganishga imkon beradi. Bunda asosiy e'tibor emotsiyalarni ifodalovchi lingvistik vositalarning tanlovi, ularning kognitiv jarayonlardagi shakllanishi, so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi o'zaro munosabatning qanday shakllanishiga qaratiladi. Ushbu model nafaqat leksik va sintaktik darajalarni, balki nutqning kontekstual omillari, situatsion va madaniy sharoitlarning hissiy nutqqa ta'sirini ham o'rganishni ko'zda tutadi.

Shu nuqtai nazardan, lingvokognitiv modelni tadqiq qilishning ahamiyati yanada ortadi. U inson nutqiy faoliyatida emotsiyalarni qanday shakllantirishi, uzatishi va qabul qilinishini ko'rsatadi. Ushbu model asosida emotsional nutqning leksik-strategik, sintaktik-kompozitsion, fonetik-prosodik, pragmatik va diskursiv omillari chuqur tahlil qilinadi. Bu tahlil nutqiy hodisalarning chuqurroq semantik mazmunini ochib berishga va emotsiyalarni ifodalashning universal hamda madaniyatga xos jihatlarini aniqlashga yordam beradi.

Xulosa: Emotsional nutqni lingvokognitiv yondashuv asosida tadqiq qilish inson miyasidagi til va emotsiyalar o'zaro bog'liqligini chuqurroq tushunishga, shuningdek, lingvistik vositalar va emotsiyalarning kognitiv jarayondagi o'rni va ahamiyatini kashf qilishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
2. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
3. Damasio, A. (1999). *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harcourt Brace.
4. Scherer, K. R., & Wallbott, H. G. (1994). Evidence for Universality and Cultural Variation of Differential Emotion Response Patterning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(2), 310–328.
5. Pavlenko, A. (2005). *Emotions and Multilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. [Azamova G.S., Khojaliyev I.T. The concept of equivalence in translation and its interpretations. SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TASHKENT STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY 2022.](#)
7. A'zamova G. NATIONAL-CULTURAL NOTIONS AND THEIR COMBINATION IN ENGLISH AND UZBEK WORKS. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/1599/1492>
8. Hojaliyev, A'zamova G. [Methodology and significance of meaning in translation of uzbek literature.](#)
9. A'zamova G. [SCIENTIFIC AND THEORETICAL FUNDAMENTALS OF COGNITIVE CONCEPT IN LINGUISTICS.](#)
10. Г. Азамова. [УЛУЧШЕНИЕ УСТНОЙ ПРАКТИКИ](#)